

УДК 7.03(477)“1890/1910”:7.012
DOI 10.32461/2226-3209.2.2026.362286

Цитування:

Святненко А. В. Символіка і форма орнаменту в художній культурі українського модерну. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2026. № 2. С. 191–198.

Sviatnenko A. (2026). Symbolism and Formal Characteristics of Ornament in the Artistic Culture of Ukrainian Modernism. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald: Science journal*, 2, 191–198 [in Ukrainian].

Святненко Анна Василівна,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри артменеджменту
та інформаційних технологій
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв
<https://orcid.org/0000-0001-5337-5656>
a.sviatnenko@dakkkim.edu.ua

СИМВОЛІКА І ФОРМА ОРНАМЕНТУ В ХУДОЖНІЙ КУЛЬТУРІ УКРАЇНСЬКОГО МОДЕРНУ

Метою статті є комплексний аналіз формальних і символічних особливостей орнаменту в художній культурі українського модерну, виявлення закономірностей його формотворення та функціонування як знакової системи, а також з'ясування ролі орнаменту як носія культурних смислів у структурі образотворчого мистецтва кінця ХІХ – початку ХХ століття. **Методологія дослідження** базується на поєднанні сучасних мистецтвознавчих підходів до аналізу орнаменту як художнього явища. Застосовано формально-стилістичний, семіотичний та іконологічний підходи, що дозволяють розглядати орнамент у єдності його пластичних і символічних характеристик. **Наукова новизна** дослідження полягає в комплексному розгляді орнаменту в українському модерні як синтетичного явища, у якому форма і символіка постають у нерозривній єдності, а також у виявленні специфіки його функціонування як інструменту репрезентації національної культурної самобутності. **Висновки.** Орнамент у художній культурі українського модерну є складним синтетичним явищем, у якому формальні та символічні параметри утворюють єдину систему образотворчого мислення. Він функціонує не як другорядний декоративний елемент, а як важливий структуроутворюючий компонент мистецької мови модерну. Аналіз теоретико-методологічних засад показав, що інтерпретація орнаменту в межах формально-стилістичного, семіотичного та іконологічного підходів дозволяє розглядати його як багаторівневу знакову систему, здатну передавати як естетичні, так і світоглядні смисли. Формування орнаментальної стилістики українського модерну зумовлене взаємодією трьох ключових джерел: народного декоративного мистецтва, візантійсько-давньоруської традиції та західноєвропейського модерну. Саме їхній синтез забезпечив як національну специфіку, так і стилістичну цілісність орнаментальної мови. Формальна організація орнаменту базується на домінуванні лінії, ритму, композиційної варіативності та принципі поєднання симетрії й асиметрії. Ці характеристики формують динамічну візуальну структуру, притаманну естетиці модерну. Символічний рівень орнаменту визначається функціонуванням архетипних і природних мотивів (дерево життя, сонце, вода, рослини та геометричні знаки), які трансформуються у стилізовані художні образи та виконують роль носіїв культурної пам'яті. Орнамент у мистецтві українського модерну виступає як засіб художньої репрезентації культурної традиції та водночас як інструмент формування нової візуальної мови, у якій поєднуються національні та європейські художні тенденції.

Ключові слова: український модерн, орнамент, символіка, формотворення, образотворче мистецтво, стилізація, композиція

Sviatnenko Anna, PhD in History, Associate Professor, Department of Art Management and Event Technologies, National Academy of Culture and Arts Management

Symbolism and Formal Characteristics of Ornament in the Artistic Culture of Ukrainian Modernism

The purpose of the article is to provide a comprehensive analysis of the formal and symbolic features of ornament in the artistic culture of Ukrainian Modernism, to identify the patterns of its formation and functioning as a sign system, and to clarify the role of ornament as a carrier of cultural meanings within the structure of fine art of the late nineteenth and early twentieth centuries. **The research methodology** is based on a combination of contemporary art-historical approaches to the analysis of ornament as an artistic phenomenon. The study employs formal-stylistic, semiotic, and iconological approaches, which allow the ornament to be examined in the unity of its formal and symbolic characteristics. This ensures a comprehensive understanding of ornament as a form of visual thinking in Ukrainian Modernism. **The novelty of the research** lies in the comprehensive consideration of ornament in Ukrainian Modernism as a synthetic phenomenon in which form and symbolism exist in inseparable unity, as well as in identifying the specificity of its functioning as a means of representing national cultural distinctiveness. **Conclusions.** Ornament in the

artistic culture of Ukrainian Modernism is a complex synthetic phenomenon in which formal and symbolic elements form an integrated system of visual thinking. It functions not as a secondary decorative element, but as a key structure-forming component of the artistic language of Modernism. Interpreted through formal-stylistic, semiotic, and iconological approaches, ornament can be understood as a multi-layered sign system capable of conveying both aesthetic and worldview meanings. Its stylistics developed through the interaction of three main sources – folk decorative art, the Byzantine and Old Rus' tradition, and Western European Modernism-whose synthesis ensured both national specificity and stylistic coherence. The formal organisation of ornament is based on line, rhythm, compositional variability, and the interplay of symmetry and asymmetry, creating a dynamic visual structure. Its symbolic dimension is shaped by archetypal and natural motifs that, transformed into stylised images, function as carriers of cultural memory. Thus, ornament serves both as a means of representing cultural tradition and as a tool for shaping a new visual language, which integrates national and European artistic tendencies.

Keywords: Ukrainian Modernism, ornament, symbolism, form-making, visual art, stylisation, composition.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю поглибленого осмислення орнаменту як ключового компонента художньої мови українського модерну, що тривалий час розглядався переважно в межах декоративного аспекту. Сучасний стан мистецтвознавчих студій вимагає переорієнтації на комплексний аналіз орнаменту як явища, у якому взаємодіють формальні, символічні та культурно-репрезентативні рівні.

Особливої ваги проблема набуває в контексті дослідження процесів формування національної художньої традиції, оскільки орнамент у модерні виступає одним із головних засобів трансляції культурної пам'яті та візуалізації світоглядних уявлень. Його вивчення дозволяє простежити механізми синтезу народної орнаментики, візантійсько-давньоруської спадщини та західноєвропейських модерністських тенденцій.

Крім того, актуальність теми визначається потребою уточнення ролі орнаменту в системі образотворчого мистецтва як структуроутворюючого елемента, що забезпечує цілісність художнього образу. Такий підхід сприяє більш глибокому розумінню специфіки українського модерну як явища, у якому поєднуються універсальні європейські та національно зумовлені риси.

Аналіз досліджень і публікацій засвідчує, що проблема орнаменту в українському мистецтві розглядається в широкому міждисциплінарному контексті - від історико-мистецтвознавчого опису до семіотичного та іконологічного тлумачення. Фундаментальні засади вивчення українського мистецтва закладені у працях Д. Антонович та Г. Логвина, де орнамент постає як органічна складова художньої традиції [1; 4]. Символічні аспекти орнаментики висвітлено у працях Д. Щербаківського та В. Щербаківського, які акцентують на її зв'язку з народним світоглядом [8–10]. Системний аналіз

орнаменту представлено у дослідженні М. Селівачова, тоді як О. Найден розкриває особливості народного розпису як джерела орнаментальної мови [5]. Стилістичні особливості українського модерну досліджує Т. Кара-Васильєва [2], а семіотичний підхід репрезентовано у праці Олександр Федорук [7]. Теоретичне підґрунтя становлять праці Алоїз Рігль та Ервіна Панофського, які заклали основи формально-стилістичного та іконологічного аналізу орнаменту [11; 12]. Отже, наявні дослідження формують цілісне уявлення про орнамент як складне художнє явище, однак його осмислення в контексті українського модерну як синтетичної системи потребує подальшого поглиблення.

Метою статті є комплексний аналіз формальних і символічних особливостей орнаменту в художній культурі українського модерну, виявлення закономірностей його формотворення та функціонування як знакової системи, а також з'ясування ролі орнаменту як носія культурних смислів у структурі образотворчого мистецтва кінця XIX – початку XX століття.

Виклад основного матеріалу. Орнамент у художній культурі модерну постає як універсальний засіб формотворення, що поєднує в собі естетичну, символічну та структуроутворюючу функції. У контексті українського модерну він набуває особливого значення, оскільки стає ключовим елементом синтезу традиційної народної культури та новітніх європейських художніх тенденцій.

Звернення до орнаменту як до основи художньої мови зумовлене прагненням митців створити цілісну естетичну систему, в якій декоративне і конструктивне, символічне і формальне перебувають у нерозривній єдності. Саме через орнамент відбувається переосмислення архетипних образів, трансформація традиційних мотивів та їх інтеграція у модерністський художній простір.

У цьому зв'язку дослідження теоретико-методологічних засад орнаменту, його

формальних характеристик і символічного змісту дозволяє глибше зрозуміти специфіку українського модерну як явища, що поєднує національну самобутність із універсальними тенденціями європейської культури.

Орнамент як феномен художньої культури належить до найдавніших форм візуальної організації площини та простору, що поєднує естетичні, символічні й комунікативні функції. У мистецтвознавчому дискурсі орнамент традиційно визначається як впорядкована система повторюваних елементів, які формують ритмічно організовану композицію. Водночас зведення орнаменту виключно до декоративної функції є методологічно обмеженим, оскільки не враховує його змістового та образотворчого потенціалу.

У теоретичних працях орнамент розглядається як специфічна форма художнього мислення, що функціонує за власними законами формотворення. Зокрема, Алоїз Рігль трактував орнамент як прояв «художньої волі», яка визначає логіку стилістичних змін у мистецтві [12]. У цьому контексті орнаментальна форма постає як автономна пластична система, що здатна відображати світоглядні орієнтири епохи.

В українському мистецтвознавстві також підкреслюється системний характер орнаменту. Зокрема, В. Щербаківський розглядав орнамент як організовану форму декоративного мислення, засновану на принципах ритму, симетрії та варіативності [8]. Сучасні дослідники, зокрема О. Найден, трактують орнамент як особливий тип художньої мови, у якій формальні структури набувають знакових функцій [4].

Форма орнаменту визначається сукупністю морфологічних характеристик - лінією, ритмом, пропорціями, масштабом і композиційною організацією. Для образотворчого мистецтва особливо важливим є значення лінії як носія пластичної виразності та ритмічної організації зображення. Принцип повторюваності забезпечує цілісність орнаменту, тоді як варіативність надає йому динаміки та уникає механічної одноманітності.

Функціонально орнамент виходить за межі декоративності, виконуючи семіотичну, сакральну та культурно-репрезентативну ролі. У цьому сенсі він виступає як важливий компонент художньої мови, що формує візуальну структуру твору.

Сучасне мистецтвознавство активно інтерпретує орнамент як знакову систему, що функціонує за законами семіотики. У цьому контексті орнамент постає як візуальний текст,

який може бути «прочитаний» через аналіз його структурних і символічних значень.

Семіотичний підхід дозволяє трактувати орнаментальні елементи як знаки з багаторівневою семантикою. Відповідно до концепції, художній текст є носієм закодованої культурної інформації. У цьому сенсі орнамент можна розглядати як специфічну форму культурного коду, що фіксує та транслює колективний досвід.

Іконологічний підхід, розроблений Ервін Панофський, орієнтований на виявлення глибинних смислів художніх форм [11]. У застосуванні до орнаменту він дозволяє перейти від опису мотивів до інтерпретації їх символічного значення в культурному контексті.

Дослідники українського мистецтва, зокрема Г. Логвин, підкреслюють, що орнамент у традиційній культурі виконує функцію візуалізації світоглядних уявлень [3]. У модерні ці значення не зникають, а зазнають трансформації, інтегруючись у нову художню систему.

Отже, поєднання зазначених підходів дозволяє розглядати орнамент як багаторівневу структуру, де формальні та змістові аспекти перебувають у тісній взаємодії.

Стиль модерн, що сформувався на межі ХІХ–ХХ століть, став важливим етапом розвитку образотворчого мистецтва, орієнтованим на створення нової художньої мови. Його характерними рисами є синтез мистецтв, домінування декоративно-пластичного начала, використання гнучкої лінії та стилізація природних форм.

У європейському контексті модерн (ар-нуво, югендстиль, сецесія) розвивався як інтернаціональний стиль із локальними варіаціями. В українській культурі він набув специфічного характеру завдяки активному залученню традицій народного мистецтва. Як зазначав Д. Антонович, орієнтація на народну спадщину стала визначальною рисою національного варіанту модерну [1].

Орнамент у структурі українського модерну відіграє ключову роль як формотворчий елемент, що визначає композиційну та пластичну організацію твору в різних видах образотворчого мистецтва - живописі, графіці, декоративних практиках. Він інтегрується в художню тканину твору, формуючи його ритміку та візуальну цілісність.

Як підкреслює О. Федорук, український модерн є результатом творчого

переосмислення європейських тенденцій у поєднанні з національною традицією [8]. У цьому процесі орнамент виступає як універсальний засіб художньої виразності.

Отже, специфіка українського модерну полягає у синтезі інтернаціональних художніх принципів і національних традицій, де орнамент виконує функцію ключового елемента формотворення та образної структури.

Одним із ключових чинників формування орнаментальної стилістики українського модерну стало звернення до традицій народного декоративного мистецтва, що акумулювало багатовіковий естетичний досвід і символічні уявлення. У період національно-культурного піднесення кінця XIX – початку XX століття ця традиція набула особливого значення як джерело формотворчих принципів і мотивів для професійного образотворчого мистецтва.

Народний орнамент характеризується структурною впорядкованістю, ритмічною організацією та поєднанням геометричних і рослинних елементів. Як зазначає О. Найден, він є результатом тривалого процесу узагальнення природних форм і їх символічної трансформації [4]. Саме здатність до стилізації та узагальнення забезпечила органічну інтеграцію народної орнаментики в художню систему модерну.

Важливе місце посідає традиція української вишивки, у якій сформувався комплекс геометричних (ромби, хрести) та рослинних мотивів (квіткові форми, «дерево життя»). У цих орнаментах поєднуються декоративна та символічна функції, що, за спостереженнями Г. Логвина, пов'язано з їхньою роллю у відображенні світоглядних уявлень традиційної культури [3].

У модерні відбувається стилістичне переосмислення цих мотивів: вони узагальнюються, ритмізуються, набувають більшої площинності та декоративної узгодженості з композицією твору. Це особливо помітно в образотворчому мистецтві, де орнамент стає не лише прикрасою, а засобом організації візуальної структури.

Важливу роль відіграли також етнографічні дослідження, діяльність художньо-промислових шкіл і виставкова практика, що сприяли впровадженню народної орнаментики у професійне мистецтво. Таким чином, вона виступила не лише джерелом мотивів, а й основою формування національно орієнтованої художньої мови.

Поряд із народною традицією важливим джерелом орнаментальної стилістики українського модерну стали візантійська та давньоруська художні системи, які визначили особливості декоративного мислення у східнохристиянському культурному просторі.

Візантійський орнамент відзначається складною ритмічною організацією, поєднанням геометричних і рослинних мотивів (акант, пальмета, виноградна лоза), а також тенденцією до безперервного орнаментального розгортання. Як зазначає Г. Логвин, ця традиція сприяла формуванню відчуття ритмічної впорядкованості та символічної насиченості декоративних форм в українському мистецтві [3].

Давньоруська орнаментика, розвиваючись на основі візантійських впливів, поєднує геометричні, рослинні та зооморфні мотиви, адаптовані до локальних умов. Вона характеризується чіткою симетрією, ритмічністю та символічною виразністю, що зумовлює її значення для подальшого розвитку декоративної мови.

У модерні ці традиції зазнають переосмислення: митці використовують їх як джерело композиційних і пластичних принципів, а не як об'єкт прямого наслідування. Орнаментальні мотиви трансформуються відповідно до естетики модерну, набуваючи більшої узагальненості, динаміки та декоративної цілісності.

Особливо виразно ці впливи простежуються в архітектурі та монументально-декоративному мистецтві, де орнамент відіграє важливу роль у формуванні художнього образу. Таким чином, візантійська та давньоруська спадщина виступає як важливий культурний пласт, що був інтегрований у модерністську художню систему.

Формування орнаментальної стилістики українського модерну відбувалося у взаємодії з європейським мистецьким процесом, зокрема зі стилем ар-нуво (сецесія, югендстиль), який утверджував нову декоративно-пластичну мову.

Для європейського модерну характерне піднесення орнаменту до рівня провідного засобу формотворення. У цьому контексті ідеї Алоїз Рігль щодо еволюції орнаменту як прояву художньої волі є концептуально важливими [12]. Орнамент у модерні стає структурним елементом композиції, що визначає її ритм і пластичну цілісність.

Українські митці засвоювали ці принципи вибірково, поєднуючи їх із національною

традицією. У результаті сформувався синтетичний художній підхід, у якому орнамент виступає засобом інтеграції різних культурних джерел.

Як зазначає О. Федорук, український модерн є результатом творчого переосмислення європейських впливів у контексті національної культури [7]. У цьому процесі орнамент виконує функцію ключового елемента художньої мови, що забезпечує єдність форми та змісту.

Важливою рисою є трансформація принципів формотворення: орнамент набуває більшої свободи, асиметрії, варіативності ритму, що особливо виразно проявляється в образотворчому мистецтві та графіці. Це надає йому динамічності та посилює його роль у композиційній організації твору.

Отже, рецепція західноєвропейського модерну сприяла оновленню орнаментальної мови українського мистецтва, забезпечивши її інтеграцію у загальноєвропейський художній контекст при збереженні національної специфіки.

У художній системі модерну лінія набуває провідного значення як базовий засіб формотворення і носій пластичної виразності. В українському модерні вона перестає виконувати лише контурну функцію і перетворюється на самостійний композиційний елемент, що організовує площину та визначає ритмічну структуру орнаменту.

Характерною є перевага плавної, хвилястої лінії, яка відтворює принципи органічного розвитку форми, властиві природі. Така лінія формує динамічний ритм і протиставляється статичності академічної композиції. Як зазначає О. Федорук, лінія в модерні виступає активним носієм художньої виразності та структурної організації форми [7].

У графіці та декоративних композиціях українського модерну лінія часто набуває синусоїдального або спіралеподібного характеру, формуючи ритмічні повтори й складні переплетення. Ритм при цьому будується на варіації інтенсивності та напрямку руху лінії, що створює відчуття внутрішньої динаміки.

В образотворчому мистецтві лінія виступає універсальним засобом синтезу: у графіці вона визначає структуру зображення, у живописі - підпорядковує кольорові площини ритмічній організації, в архітектурі - проявляється у криволінійних контурах і декоративних деталях. Таким чином, лінія є

основою пластичної мови орнаменту українського модерну.

Важливою ознакою орнаменту модерну є звернення до природних форм, які піддаються процесу стилізації та узагальнення. В українському модерні цей процес поєднує європейські естетичні тенденції з традиціями народного мистецтва.

Провідну роль відіграють рослинні мотиви - квіти, листя, гілки, виноградна лоза, що інтерпретуються у вигляді узагальнених декоративних структур. Стилізація передбачає відхід від натуралістичної передачі форми на користь її ритмічної та площинної організації. За спостереженням О. Найден, у цьому процесі природна форма набуває узагальненості та знакової визначеності [4].

Зооморфні мотиви представлені меншою мірою, однак зберігають символічне значення та інтегруються у декоративну систему. У модерні вони втрачають описовість і підпорядковуються загальній ритміці композиції.

Характерним є принцип органічного розвитку форми: орнаментальні елементи ніби «перетікають» один в інший, утворюючи безперервний візуальний потік. Цей принцип визначає цілісність орнаментальної структури та є важливою ознакою формотворення в модерні.

Композиційна структура орнаменту в українському модерні ґрунтується на поєднанні традиційних і новаторських принципів організації форми. З одного боку, зберігається значення симетрії як чинника впорядкованості та гармонії, успадкованого від народної орнаментики; з іншого - активно використовуються асиметричні побудови.

Симетрія проявляється у дзеркальному повторенні елементів, центричних композиціях і регулярному ритмі. Водночас у модерні вона часто трансформується: композиції ускладнюються, симетричні схеми варіюються, що надає орнаменту більшої пластичної виразності.

Асиметрія виступає як засіб динамізації композиції. Вона реалізується через нерівномірний розподіл елементів, зміну масштабу та варіативність ритму, що відповідає загальній тенденції модерну до природної нерегулярності форм.

Важливим є також принцип модульності: орнамент будується з повторюваних елементів, які можуть комбінуватися у різних варіантах. У результаті формується багаторівнева композиційна система, в якій поєднуються сталі структурні елементи та варіативні

рішення. Отже, орнамент у модерні постає як динамічна композиційна структура, що поєднує впорядкованість і свободу формотворення.

Колір в орнаменті українського модерну виконує не лише декоративну, але й структуроутворюючу функцію, взаємодіючи з лінією та формою в єдиній композиційній системі. Він визначає ритм, акцентує окремі елементи та формує емоційно-виразний характер твору.

Колористика модерну характеризується прагненням до гармонійної узгодженості кольорових відношень. Часто застосовуються обмежені палітри, що базуються на поєднанні кількох доміантних тонів, що зближує її з принципами народного мистецтва.

Як зазначає Г. Логвина, у традиційній орнаментиці колір відіграє важливу роль у формуванні змісту композиції [3]. У модерні ця функція зберігається, однак колористичні рішення стають більш нюансованими та підпорядкованими загальній декоративній концепції. Особливого значення набуває взаємодія кольору і лінії: колір підсилює ритмічну організацію орнаменту, створює контрасти або гармонійні переходи, що впливають на цілісність візуального образу.

У різних видах мистецтва колористика реалізується по-різному: у декоративно-ужитковому мистецтві – через матеріал і техніку виконання, у живописі – через співвідношення кольорових площин, в архітектурі – через використання поліхромії, мозаїк і розписів. Отже, колір у системі орнаменту українського модерну виступає як активний чинник формотворення, що забезпечує єдність композиції та підсилює її художню виразність.

Символічний вимір орнаменту в українському модерні ґрунтується на архетипних уявленнях, що сформувалися в межах традиційної культури та продовжили функціонувати в новій художній системі початку ХХ століття. Орнамент у цьому контексті виступає не лише декоративною структурою, а носієм глибинних смислів, закодованих у візуальній формі.

Одним із найважливіших архетипів є мотив «дерева життя», який символізує безперервність буття, зв'язок поколінь і космогонічну модель світу. У модерні цей мотив знає стилізації та геометризації, але зберігає свою структурну центральність у композиції.

Не менш значущим є символ сонця, який у традиційній культурі пов'язаний із

уявленнями про життєдайну силу та космічний порядок. У модерністській інтерпретації він часто набуває декоративно-геометризованих форм (коло, розетки, променеві структури), інтегруючись у композицію як ритмічний центр.

Мотив води репрезентує ідею руху, змінності та життєвого потоку. У формальному плані він реалізується через хвилясті лінії та ритмічні повтори, що особливо характерно для орнаментальної мови модерну.

У семіотичному сенсі, за логікою іконологічного підходу Ервін Панофський, ці мотиви функціонують як носії глибинних культурних значень, що виходять за межі суто декоративної функції [11].

Рослинна символіка є центральною складовою орнаментальної системи українського модерну, що безпосередньо пов'язана з традиціями народного мистецтва та європейського ар-нуво.

Мотив квітки виступає універсальним символом краси, життєвого розквіту та гармонії. У модерні він набуває стилізованих форм, часто перетворюючись на ритмічний елемент композиції.

Виноградна лоза символізує плодючість, духовне зростання та безперервність життя. Її орнаментальна інтерпретація характеризується плавністю ліній і складною ритмічною організацією.

Мак у народній символіці асоціюється з пам'яттю, життям і смертю, а в модерні набуває узагальнено-декоративного характеру, зберігаючи при цьому емоційно-символічну виразність.

Лілія традиційно пов'язується з чистотою та духовністю, а в модерні часто використовується як стилізований вертикальний акцент у композиції.

Як зазначає О. Найдена, у народному орнаменті рослинні мотиви є результатом тривалого процесу символічного узагальнення природних форм [4]. У модерні цей процес продовжується у напрямі ще більшої абстракції та ритмізації.

Геометричний орнамент становить один із найдавніших шарів візуальної культури, що зберігає архаїчні уявлення про структуру світу. У українському модерні геометричні мотиви не втрачають своєї символічної функції, а набувають нової художньої інтерпретації.

Найпоширенішими є ромб, хрест, коло, меандр та сітчасті структури. Вони функціонують як умовні знаки, що репрезентують ідеї гармонії, циклічності та

впорядкованості всесвіту. У декоративно-пластичній системі модерну геометричні мотиви поєднуються з рослинними формами, створюючи складні синтетичні композиції. Це відповідає загальній тенденції стилю до інтеграції різних типів формотворення.

З позицій семіотичного аналізу геометричний орнамент може розглядатися як універсальний візуальний код, що забезпечує структурну організацію художнього простору та передачу символічних значень.

У художній культурі українського модерну орнамент виконує не лише декоративну та символічну, але й культурно-репрезентативну функцію. Він стає важливим засобом візуалізації національної самосвідомості та художнього самовизначення. Через орнаментальні мотиви актуалізуються елементи традиційної культури, які інтегруються у модерністську систему образотворчого мистецтва. Таким чином формується новий тип художньої мови, у якій національні коди поєднуються з європейськими стилістичними тенденціями.

Як підкреслює Г. Логвин, орнамент у традиційному мистецтві є формою візуалізації світоглядних уявлень культури [3]. У модерні ця функція трансформується: орнамент стає інструментом культурної репрезентації та стилістичного самоусвідомлення. У цьому контексті важливою є роль образотворчого мистецтва, де орнамент інтегрується у живопис, графіку, архітектурний декор і декоративно-ужиткові практики, формуючи цілісне візуальне середовище українського модерну. Загалом орнамент у цій системі виступає як багаторівневий код культури, що поєднує символічні, естетичні та ідентифікаційні функції, забезпечуючи цілісність художньої традиції в умовах модернізації.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному розгляді орнаменту в українському модерні як синтетичного явища, у якому форма і символіка постають у нерозривній єдності, а також у виявленні специфіки його функціонування як інструменту репрезентації національної культурної самобутності.

Висновки. Орнамент у художній культурі українського модерну є складним синтетичним явищем, у якому формальні та символічні параметри утворюють єдину систему образотворчого мислення. Він функціонує не як другорядний декоративний елемент, а як важливий структуроутворюючий компонент мистецької мови модерну. Аналіз теоретико-

методологічних засад показав, що інтерпретація орнаменту в межах формально-стилістичного, семіотичного та іконологічного підходів дозволяє розглядати його як багаторівневу знакову систему, здатну передавати як естетичні, так і світоглядні смисли. Формування орнаментальної стилістики українського модерну зумовлене взаємодією трьох ключових джерел: народного декоративного мистецтва, візантійсько-давньоруської традиції та західноєвропейського модерну. Саме їхній синтез забезпечив як національну специфіку, так і стилістичну цілісність орнаментальної мови. Формальна організація орнаменту базується на домінуванні лінії, ритму, композиційної варіативності та принципі поєднання симетрії й асиметрії. Ці характеристики формують динамічну візуальну структуру, притаманну естетиці модерну. Символічний рівень орнаменту визначається функціонуванням архетипних і природних мотивів (дерево життя, сонце, вода, рослинні та геометричні знаки), які трансформуються у стилізовані художні образи та виконують роль носіїв культурної пам'яті. Орнамент у мистецтві українського модерну виступає як засіб художньої репрезентації культурної традиції та водночас як інструмент формування нової візуальної мови, у якій поєднуються національні та європейські художні тенденції.

Література

1. Антонович Д. Українське мистецтво. Прага, 1923.
2. Кара-Васильєва Т. В. Стиль модерн в Україні. Київ, 2021. 216 с.
3. Логвин Г. Українське мистецтво Х–XVIII ст. Київ, 1977.
4. Найден О. Орнамент українського народного розпису. Київ, 1989. 134 с.
5. Селівачов М. Р. Лексикон української орнаментики: (іконографія, номінація, стилістика, типологія). Київ, 2013. 413 с.
6. Український орнамент – які бувають види, що означають символи та як читати народні візерунки. URL: <https://prostir.media/ukrayina/ukrayinskyj-ornament-yaki-buvayut-vydy-shho-oznachayut-symvoly-ta-yak-chytaty-narodni-vizerunki> (дата звернення: березень 2026).
7. Федорук О. К. Перетин знаку. Київ, 2006.
8. Щербаківський В. Орнаментация української хати. Рим, 1980. 104 с.
9. Щербаківський В. Українське мистецтво: Вибрані неопубліковані праці. Київ, 1995. 288 с.
10. Щербаківський Д. Символіка в українському мистецтві. I. Виноградна лоза.

Збірник секції мистецтв Укр. наук. тов-ва. Київ, 1921. Вип. I. С. 55–74.

11. Panofsky E. Studies in Iconology. New York, 1939.

12. Riegl A. Stilfragen: Grundlegungen zu einer Geschichte der Ornamentik. Berlin, 1893. 376 с.

References

1. Antonovych, D. (1923). Ukrainian Art. Praga [in Ukrainian].

2. Kara-Vasylieva, T.V. (2021). Art Nouveau in Ukraine. Kyiv [in Ukrainian].

3. Lohvin, H. (1977). Ukrainian Art of the 10th–18th Centuries. Kyiv [in Ukrainian].

4. Naiden, O. (1998). Ornament of Ukrainian folk painting. Naukova dumka [in Ukrainian].

5. Selivachov, M.R. (2013). Lexicon of Ukrainian Ornamentation: (Iconography, Nomenclature, Stylistics, Typology). Kyiv [in Ukrainian].

6. Ukrainian ornament – what are the types, what do the symbols mean and how to read folk patterns. (n.d.). Retrieved from: [https://prostir.media/ukrayina/ukrayinskyj-ornament-](https://prostir.media/ukrayina/ukrayinskyj-ornament-yaki-buvayut-vydy-shho-oznachayut-symvoly-ta-yak-chytaty-narodni-vizerunky)

[yaki-buvayut-vydy-shho-oznachayut-symvoly-ta-yak-chytaty-narodni-vizerunky](https://prostir.media/ukrayina/ukrayinskyj-ornament-yaki-buvayut-vydy-shho-oznachayut-symvoly-ta-yak-chytaty-narodni-vizerunky) [in Ukrainian].

7. Fedoruk, O.K. (2006). The Intersection of the Sign. Kyiv [in Ukrainian].

8. Shcherbakivskyi, V. (1980). Ornamentation of the Ukrainian House. Rym [in English].

9. Shcherbakivskyi, V. (1995). Ukrainian Art: Selected Unpublished Works. Kyiv [in Ukrainian].

10. Shcherbakivskyi, D. (1921). Symbolism in Ukrainian Art. I. The Vine. Proceedings of the Art Section of the Ukrainian Scientific Society, I [in Ukrainian].

11. Panofsky, E. (1939). Studies in Iconology. New York [in English].

12. Riegl, A. (1893). Stilfragen: Grundlegungen zu einer Geschichte der Ornamentik. Berlin [in German].

*Стаття надійшла до редакції 06.03.2026
Отримано після доопрацювання 10.04.2026
Прийнято до друку 22.04.2026
Опубліковано 26.05.2026*